Yeshiva.org.il
השער לעולם התורה

ב"ה

דף מקורות 2א'

גר תושב

(1)
תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף סד עמוד ב
איזהו גר תושב? כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד עבודת כוכבים, דברי ר"מ; וחכ"א: כל שקיבל עליו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח;

ספר החינוך מצוה צד (2)
שלא להושיב עובד עבודה זרה בארצנו
שלא לשכן עובדי עבודה זרה בארצנו, שנאמר [שמות כ"ג, ל"ג] לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי.
משרשי המצוה. מה שנגלה בכתוב, בשביל שלא נלמוד מכפירתם. (3)
מדיני המצוה, כגון מה שאמרו זכרונם לברכה שאילו רצו להניח עבודה זרה, אף על פי שעבדוה מתחילתן, שמותרין לשכון בארצנו, וזהו הנקרא גר תושב, כלומר שהוא גר לענין שהותר לישב בארצנו, כמו שאמרו זכרונם לברכה [ע"ז דף ס"ד ע"ב] אי זהו גר תושב, זה שקבל שלא לעבוד עבודה זרה. ואם לא הניח עבודה זרה אין צריך לומר שאין מוכרין לו קרקע שישכון בארצנו אלא אפילו (לשכור) [להשכיר] לו אסור כל זמן שישכור לדירה, לפי שמכניס שם עבודה זרה....

מנחת חינוך (4)
(א) **שלא** לשכון כו'. עי' ר"מ פ' עכו"ם פ' הי"ל ודעת הר"מ [illegible] עיי' לי"ד כו' [illegible] ודעת הסמ"ג והראב"ד וש"ס [illegible] אך זה רק כו' [illegible] ופי"ד [illegible] כאן ומ"ש ר"ת מותר כ"ק [illegible] שאנו רשאין להניח ע"ז פי' איזהו ג"ת שקבל שלא לעע"ז כתב שלא כהלכתא דהוי פלוגתא דר"מ ורבנן בע"ז שם ור"מ ס"ל כן וחכמים ס"ל דאינו נקרא ג"ת עד שקבל ז' מצות דהלכה כחכמים וכ"כ הר"מ כאן דעד שיקבל עליו ז"מ אסור לישב בארצנו וכ"פ הר"מ כו' מלכים וכפ"ד מהל"ב וכבר כתבתי לעיל (5) דהר"מ מבית כאן דאין ג"ת נוהג בזמן שאין היובל נוהג, ונראה מדבריו דגם לענין ישיבת הארץ ד"ו והראב"ד כתב איני משוה לו בישיבת הארץ והכ"מ כתב דגם דעת הר"מ כן שאם מקבל עליו מעצמו שאין מונעים אותו מישיבת הארץ כיון דמקיים ליכא הטעם פן יחטיאו כו'. ונ"פ לפי דברי הכ"מ אף בלא קיבל לפני שלשה חברים כי בהאי לא מקבלין אותו מכל מקום כיון דמקיים הז' מצות מותר בישיבת הארץ. ומכל מקום אי מי דלקו להכ"מ כו' הר"מ דנראה משרשי דר' כאן ד"מ לענין ישיבת הארץ דבריך שיהיה בזמן היובל אם כן דעתו כן כיון שאין מקבלין אין דינו כג"ת ועפ"י מהל"ב כתב איזהו ג"ת שקיבל עליו ז"מ מצות כו' ולמה נקרא שמו תושב שמותר להושיבו בארצנו כו' ואין מקבלין ג"ת אלא בזמן שהיובל נוהג כו' כו' מדבריו להדיא דלענין ישיבת הארץ נ"כ ד"ו ועיי"ש כמ"מ (6) והשגות הראב"ד.

(18) **לענין היתר המכירה**
יש שרשרת תשובות של המשפט כהן, וכן בספרו אגרות הראיה, צירופים רבים להיתר למכור את א"י לישמעאלי, במכירה לזמן.
היסוד הוא שמצב השעה עלול להדרדר לחורבן, ח"ו - ובמצב כזה ניתן להסתמך גם על שיטות שנדחו בהלכה - כמו בשיטת מיעוט מול רוב וכדו', כמובא בדף הבא (2ב)

[7] **תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף כ עמוד ב**
מתני'. אין משכירין להם בתים בארץ ישראל ואין צריך לומר שדות, ובסוריא

דף כא עמוד א | **משכירין להם בתים אבל לא שדות, ובחו"ל מוכר להם בתים ומשכירין שדות, דברי רבי מאיר:..**

[8] רש"י לדברי ראי. אסורה משום [illegible] [illegible] להם חניה בקרקע

[9] **גמ'. מאי אין צריך לומר שדות? אילימא משום דאית בה תרתי, חדא חניית קרקע, וחדא דקא מפקע לה ממעשר, אי הכי, בתים נמי איכא תרתי, חדא חניית קרקע, וחדא דקא מפקע לה ממזוזה! אמר רב משרשיא: מזוזה חובת הדר הוא.**

[10] רש"י | חובת הדר הוא - ולא חובת הבית הלכך ליכא אפקעתא דכתיב ביתך דרך ביאתך אלמא למי שנכנס ויוצא לתוכה אזהר רחמנא.
(ע' תוס')

(11) חידושי הרשב"א מסכת עבודה זרה דף כא עמוד א
חדא חנייה בקרקע, ואסור משום לא תחנם וחדא דקא מפקע ליה ממעשר דקסבר יש קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר. בתים נמי מפקע להו ממזוזה מזוזה לא אפקעתא דבתי היא דחובת הדר היא כדכתיב מזוזות ביתך ודרשינן דרך ביאתך. קשיא לי שדות נמי כיון דסבירא לן דיש קנין לגוי להפקיע מיד מעשר מה איכפת לן דהא ההיא ארעא לא מיחייבא וכענין שאמר (12) במזוזה, יש לומר דה"ק בתי לא איכפת לן אי מפקעינן להו ממזוזה דמזוזה [חובת] הדר הוא לשומרו מן המזיקין ואם הגוי אינו משמר ואינו ניצל מאי איכפת לן אבל אפקעתא דשדה אית בה נזקא לישראל דממעט חלק הלוי ותקנת חכמים היא, כנ"ל.

(13) ועיינו בדף מקורות קודם, מחלוקת הרמב"ם והראב"ד:
בהלכות עבודת כוכבים פרק י' הלכה ו':

אין כל הדברים האלו אמורים אלא בזמן שגלו ישראל לבין העובדי כוכבים או שיד עכו"ם תקיפה על ישראל אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו, ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנאמר לא ישבו בארצך אפילו לפי שעה, ואם קבל עליו שבע מצות הרי זה גר תושב, [14] **ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג אבל שלא בזמן היובל אין מקבלין אלא גר צדק בלבד.** [15] /+השגת הראב"ד/ ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו. א"א זאת לא מצאנו ולא שמענו מעולם והפסוק שהוא מביא בז' אומות הוא ואפילו לדבריו ישיבה כתיב בהו ולא העברה. /השגת הראב"ד/ אבל שלא בזמן היובל אין מקבלין אלא גר צדק בלבד. א"א איני משוה לו בישיבת הארץ +

[16] כסף משנה הל' עבודת כוכבים
ד אין כל הדברים האלו אמורים וכו'. כתב הראב"ד ואפילו יושב ישיבת עראי וכו'. א"א זאת לא מצאנו וכו' ולא העברה עכ"ל. ורבינו משמע ליה דכיון דטעמא משום פן יחטיאו אותך לי אפילו בישיבת עראי או כעובר ממקום למקום איכא למיחש להכי הילכך על כרחך לומר דישיבה דכתיבא בהו אפילו כל דהו קאמר ומשבע אומות ילפינן לשאר עובדי כוכבים דהא בהו נמי שייך פן יחטיאו:

(17) ואין מקבלין גר תושב וכו'. בערכין פרק המקדיש (דף כ"ט): כתב הראב"ד אבל שלא בזמן היובל וכו'. א"א איני משוה לו בישיבת הארץ עכ"ל. טעמו לומר שאע"פ שאין מקבלין גר תושב בזמן שאין היובל נוהג אם קבל שבע מצות למה ימנעו אותו מישיבת הארץ הא ליכא למיחש ביה פן יחטיאו. ולדעת רבינו נראה לומר דאין ה"נ שאם מעצמו קיבל עליו שבע מצות שאין מונעין אותו מישיבת הארץ ולא בא לומר אלא שאין בית דין מקבלין אותו: ודין גר תושב נתבאר בפרק י"ד מהלכות איסורי ביאה ופרק שביעי מהלכות בית הבחירה:

ב"ה

דף מקורות - 2ב'

(לקט מתוך מקורות רבים עליהם מסתמך במשפט כהן להיתר המכירה)

(18) העיקרון היסודי עליו מסתמך מרן הרב בנושא היתר המכירה:

"לדעתי, שבכל מקום שנמצא על מי לסמוך בדחק עצום ונורא כזה מצוה לסמוך להקל..." (משפט כהן, סב)
"... ובפרט שי"ל כמש"כ ט"ז סי' רצ"ג לענין חדש שיכולים לסמוך בשעת הדחק על יחיד במקום רבים גם בתנאי, אם כן י"ל דנסמוך על ר"מ דס"ל דכל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ה"ז גר תושב, וזה פשוט דהישמעאלים אינם עובדם ע"ז כלל..." (משפט כהן, סא).

כונת מרן הרב זצ"ל - לסמוך על שיטת ר' מאיר, שאמר במסכת עבודה זרה דף סד: שאם קיבל על עצמו בפני שלושה חברים שלא לעבוד עבודה זרה - הוא נחשב כבר לגר תושב.

(19) אבל, יש בעיה אחרת בהיתר הזה. שהרי לפי שיטת הרמב"ם אין מציאות של גר תושב בימינו, כי היובל, עדין לא נוהג, וזו לשון הרמב"ם, בהלכות עבודה זרה, פרק י' הלכה ו': (מקור 13 בדף מקורות 2א)

"... ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג - אבל שלא בזמן היובל, אין מקבלין אלא גר צדק בלבד".

אם כן לדעתו - יש איסור לא ישבו בארצך ולא תחנם על ישמעאלים היום כי אין מקבלים אותם!

(20) אבל הראב"ד חלק עליו וכתב: (מקור 15, בדף מקורות 2א)

"אמר אברהם - איני מודה לו בישיבת הארץ".

וכתב מרן הרב (שם)

(21) "אמנם הראב"ד כתב שאינו מודה לו בישיבת הארץ, משמע דס"ל שגם בזה"ז יש ג"ת לענין ישיבת הארץ, וי"ל דה"נ לענין חניה בקרקע".

ואם כן לענין מכירת הארץ בשמיטה, אפשר לסמוך על הראב"ד.

(22) (ומצוי גם סוף בכסף משנה (16-17) בדף מקורות 2א)

(23) צירוף נוסף להיתר המכירה, לפי שיטת הר"ן בגיטין פרק רביעי [מקור א7]:

"ויותר י"ל כמו דפי' הר"ן בגיטין פ' השולח על שחרור עבד לדבר מצוה, דמותר. מטעמא דלא תחנם נאסר דוקא כשמכוין לטובתם, וה"נ לא שייך איסור דתניה בקרקע במכירה כזו, שהיא דרך הערמה להפקיע מקדושת שביעית, כדי שיוכל לעבוד בהיתר, שהיא לטובתינו כדי שיתחזקו ישראל בקרקע."

(24) בדיון נוסף על היתר המכירה, במשפט כהן סימן סג - כותב הרב לרידב"ז (רבה של צפת):

"ומה שכתב ג"כ מר שי', שאינו רוצה לפלפל במה שצרפתי דיש לומר דישמעאלים נקראים לענין חני' בקרקע כג"ת, משום שהב"י (ח"מ סי' רמט) כתב דדינם כעובדי עבודה זרה, נמשך הדר"ג לשיטתו שניזל דוקא לחומרא בזה, אבל לדעתי, שבכל מקום שנמצא על מי לסמוך בדחק עצום ונורא כזה מצוה לסמוך להקל, ודאי יש לסמוך ע"ד הב"ח, שמשיג אב"י ודייק מלשון הטור דישמעאלים אינם כעע"ז לענין מתנת חינם. ולענין חני' בקרקע הוי סברא יותר גדולה דאינם כעע"ז, כיון דמפורש בקרא: "לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבודו את אלהיהם" א"כ עיקר הקפידא הוא בע"ז..."

(25) המקור שעליו מסתמכים מתנגדי ההיתר:

טור חו"מ רמט: אסור ליתן מתנת חינם לעובד עבודה זרה אבל מותר ליתן לגר תושב שהרי מצוה להחיותו.
[יש כאן בעיה. מהרישא של דברי הטור רואים שרק לעובד ע"ז אסור ליתן אבל למי שאינו עובד ע"ז, כגון לישמעאלי, מותר ליתן, אף ע"פ שאינו גר תושב. ומהסיפא של דבריו רואים שרק לגר תושב מותר ליתן אבל לא לישמעאלי].
וכתב הבית יוסף: ומ"ש רבינו אסור ליתן מתנת חינם לעובד ע"ז, לאו לאפוקי ישמעאלים אלא לאפוקי גר תושב דהיינו שקיבל עליו שבע מצות בני נח, וזהושאנו מצווים להחיותו. אבל שאר גוים כולם דין אחד להם.

(26) אם כן לדעתו הישמעאלים הם ככל הגוים ואסור ליתן להם מתנת חינם, ורק לגר תושב מותר.

וכתב הב"ח
(27) (ג) אסור ליתן מתנת חנם לעובד עבודה זרה. כתב בית יוסף לאו לאפוקי ישמעאלים אלא לאפוקי גר תושב דהיינו שקבל עליו שבע מצות כי זה הוא שאנו מצווים להחיותו אבל שאר גוים כולם דין אחד להם עכ"ל ולפי דבריו קשה למה לו לרבינו לכתוב לעובד עבודה זרה ולמה מכאן [illegible] שיצאו למעט ישמעאלים.

(28) לפי הגירסא הזו יוצא שדעתו היא לא כבית יוסף, אלא מספיק שאינו עובד ע"ז, למשל ישמעאלי, וכבר ניתן לו מתנת חינם.
[ואכן הרב קוק, בדף המקורות הקודם, 12, סמך גם על הב"ח בהיתר המכירה, אבל יש לו הרבה מקורות אחרים להיתר].

הסבר על דברי מרן הרב:

(29) אבל בדפוסים החדשים מתברר שדברי הב"ח צונזרו, ויש המשך לדבריו:
[illegible]
זרה:

לפי זה גם הב"ח סובר כדעת הב"י, שישמעאלים אסורים במתנת חינם!

(30) כלומר - אין כלל מחלוקת בין הב"י לב"ח, והישמעאלים לפי שניהם - אינם גרי תושב!
אבל - כמובן שגם אם מקור זה אי אפשר להסתמך עליו - יש למרן הרב שרשרת מקורות אחרות שמחזקות הראיה כאן - להתיר את המכירה.